

Віслава Шимборська

Тут двокрапка

Вибрані вірші

*Переклала з польської
Тетяна Павлінчук*

Київ
ДУХ І ЛІТЕРА
2024

УДК 82-145
III 61

*Видання здійснене за підтримки
Міністерства культури та національної спадщини Польщі*

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

INSTYTUT
LITERATURY

Переклала з польської Тетяна Павлінчук

Редактор Андрій Савенець

Ілюстрації, обкладинка: Марина Товстенко

Фото авторки: Михал Русінек

Шимборська Віслава

III 61 Тут двокрапка: Вибрані вірші / Віслава Шимборська; пер. з польськ. Тетяни Павлінчук; передм. Войцеха Лігензи; післям. Тетяни Павлінчук. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. — 120 с.

ISBN 978-617-8262-48-8

Книга лауреатки Нобелівської премії з літератури Віслави Шимборської «Тут двокрапка» містить вибрані вірші з кількох збірок. Проблеми людського життя, відносин із Всесвітом, навколишнім середовищем, рідними та самою собою — ось теми, які з'являються в поетичному світі «Першої Дами польської поезії». Безліч питань, які людина встигає поставити собі тут і зараз, у стрімку мить свого існування, частіше залишаються відкритими, заохочують до нового погляду. У цьому мисленевому потоці двокрапка постає як знак відкритого ряду можливостей і варіантів, спрямованих у перспективу.

Видання є продовженням української рецепції творчості польської поетки та адресоване широкому колу читачів.

УДК 82-145

ISBN 978-617-8262-48-8 (укр.)
ISBN 978-83-68067-06-4 (польськ.)

© Павлінчук Т., переклад, 2024
© ДУХ І ЛІТЕРА, 2024
© Товстенко М., ілюстрації, 2024

Світи Віслави Шимборської

Про незвичайну оригінальність поезії Віслави Шимборської свідчить творення поетичних світів — альтернативних щодо дійсності, яку ми досвідчуємо прямо, таких, що розширюють шкалу нашого пізнання, збагачують уяву, корегують людське мислення. Поетка показує інші можливості в перебігу життєвих подій, ніж ті, які насправді були, фантазії снів протиставляє неминучим вирокам, обов'язковим наяву, для фантастичних дій, що розігруються в думках, визначає той самий ранг, що й для неспростовної фактографії, зрештою — у повному діапазоні досвіду враховує відкинуті, неіснуючі версії того, що могло б статися.

У вступі до збірки вибраних віршів Віслави Шимборської варто простежити теми й ідеї, які з'являються в поетичних книгах поетки. Я хотів би розгорнути кілька антропологічних, культурологічних, філософських, естетичних питань, показуючи ситуацію буття людини у світі, несприятливої участі в історії, зустрічі з таємничою природою буття, зрештою, окремої позиції — щодо інших людей, у протиставленні незрозумілій цілості існування, що складається з незліченних і розмаїтих конкретних видів буття.

Можна уловити зміни й тематичні варіації в поезії Шимборської — від відкритості, що надихає, тобто віршів, опублікованих після закінчення Другої світової війни та відносної згоди з ідеологічними закликами та візирцями поетики в часи соцреалізму, до формування неповторної художньої мови,

що розвивалася аж до пізнього періоду творчості. Варто звернути увагу на роль заперечення у грі значень, «методичний сумнів», інтелектуальний гумор, а також іронію й самоіронію. Антропоцентричні претензії відсунуто, як і будь-які впевнені знання, що встановлюються в життєвій практиці й передаються в трактатах теологів і філософів. Несподіванка, випадок і неспокій пізнання — ось важливі виразники поезії Віслави Шимборської. Не можна випустити з уваги контрапункт з екзистенційних медитацій та елегійного смутку. В останніх збірках важливим є підсумовування біографічного й мистецького досвіду, порушення раніших тем у новому освітленні. Треба зауважити, що тут слабкішим стає вплив віртуозності слова, поетичного гумору, іронії. Неприкритим залишається сум пошуків, розповіді, пригадування, прощання.

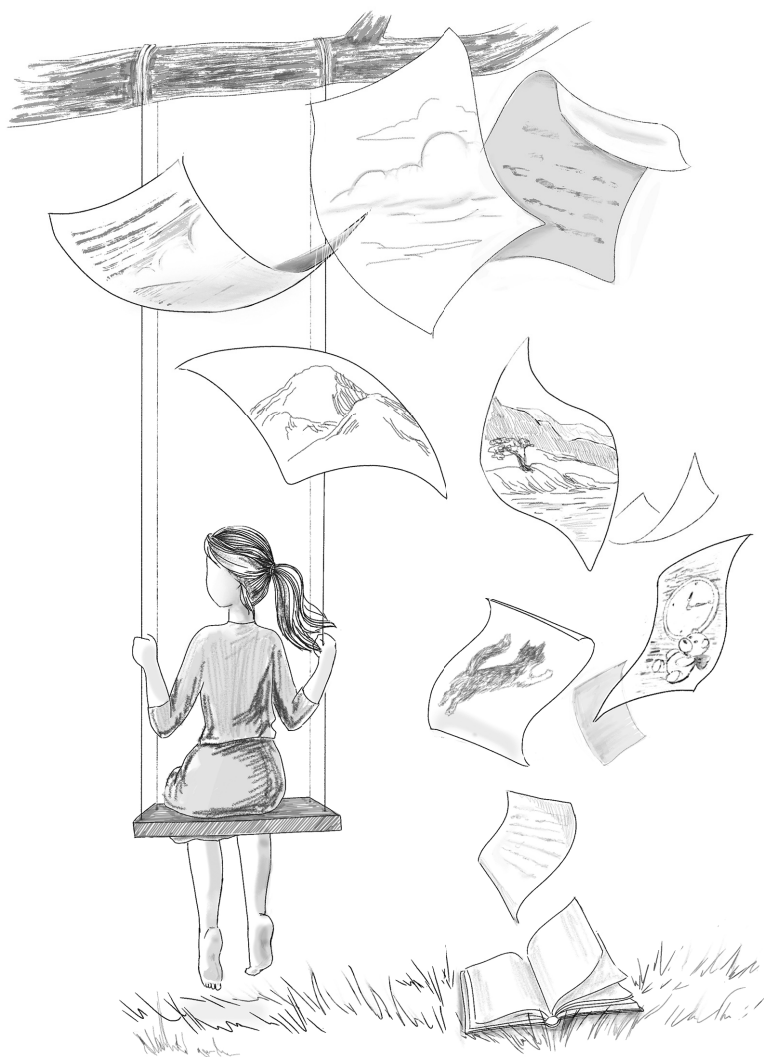
У написаних після закінчення Другої світової війни творах Шимборська розмірковує над наслідками історичної травми. Спадок, який дарує глузлива історія, важкий для прийняття. У віршах, що відсилають до здобутків авангардної поезії, поетеса зводить порахунки з воєнним досвідом, звертаючись до загрози й травми, лічачи спустошення в людському розумі й у світі, а також роздумуючи над мовою, якою ми не можемо передати межового досвіду. Натомість у пізнаванні повоєнної ситуації бачимо, що колективний оптимізм тих часів у Шимборської переломлюється через тривогу, бо ж важко забути про жертви історичних катаклізмів й остаточно повірити у світле майбутнє.

Модерністична форма й катастрофічний тон ранніх віршів Віслави Шимборської входили в конфлікт із принципами соцреалізму, тому після 1949 року поетична книжка, яка готувалася до друку, вже не могла з'явитися. За часів панування соцреалістичної доктрини в Польщі поетка опублікувала дві

збірки віршів: «Тому й живемо» (1952) та «Питання до себе» (1954). Там справді легко можна знайти агітаційну спрямованість, підпорядкованість газетній публіцистиці, участь у колективних ритуалах (до цієї категорії належить епітафія генералісимусу Сталіну), апологію «великої епохи», уроки ворожості, але важко поставити Шимборську на першу лінію ідеологічної боротьби. Із художнього погляду її твори перевищували посередню, а зазвичай і слабку соцреалістичну літературну продукцію. Поетична й моральна помилка дала суттєві плоди у зрілій ліриці. Тож поетка вже більше не улягала спокусам ідеології чи стадним реакціям, відкидала готові істини, широкоживану поверхневу мудрість. У цій творчій практиці найбільш цінувалися індивідуальні пошуки думки й художності.

Справжнім дебютом Віслави Шимборської критики одноставно вважають збірку «Волення до Єті» (1957). Відтоді важливим виразником зрілого поетичного мовлення стає протиставлення різних поглядів, діалоги з читачами, іронія, блискучий гумор, риторичність запитань, потреба в сумніві. Окреме місце в ній займають розрахунки після жовтневих подій 1956 року. Поетка сміливо пише про те, що повторні поховання сталінських жертв були освячені тією самою владою, яка раніше виносила вироки. Слів, які прирікали на смерть, не можна повернути назад, можна лиш перервати організоване мовчання.

У збірці «Волення до Єті» кристалізується тематика, яка розвиватиметься в наступних збірках — «Сіль» (1962), «Сміх та й годі» (1967), «Всяк випадок» (1972), «Велике число» (1976). Історію не можна визнати за вчительку життя, бо ж у кожній епосі — не має значення, варварській чи освіченій, — людина постає як бестія, яка прагне крові, як така, що сіє загрозу і смерть, що, знищуючи, підпорядковує собі Землю. Попри замовляння моралістів, діагноз

Зі збірки «Чорна пісня»^{*}
(2014)

* * *

Ми знали світ колись навіть спросоння:
— був такий малий, що містився
в потиску двох рук,
такий простий, що можна було описати
уśmieхом,
такий звичайний, як відлуння давніх
істин у молитві.

Не вітала історія переможною фанфарою:
— сипонула в очі брудний пісок.
Перед нами були дороги, сліпі й далекі,
отруєні колодязі, гіркий хліб.

Наша здобич воєнна — це знання про світ:
— він такий великий, аж міститься
у потиску двох рук,
такий складний, що можна його
описати усміхом,
такий дивний, як відлуння давніх істин
у молитві.

^{*} Збірка «Чорна пісня» уміщує поезію Віслави Шимборської з 40-х років XX століття. — Прим. перекладачки.

Розлучення

Для дітей — перший у житті кінець світу.
Для кота — новий Хазяїн.
Для песика — нова Хазяйка.
Для меблів — сходи, гуркіт, вантажівка
і завантаження.
Для стін — світлі квадрати після знятих картин.
Для сусідів знизу — тема, аби не нудились.
Для авто — краще, якби було два.
Для романів, поезії — згода, бери, що хочеш.
Гірше з енциклопедією й відеоапаратурою,
та ще з тим правописним порадником,
де є, мабуть, вказівки щодо двох імен —
чи ще єднати їх сполучником «і»,
чи вже розділяти крапкою.

ГРЕЦЬКА СТАТУЯ

З людською поміччю та поміччю інших стихій
добряче біля неї напрацювався час.
Спочатку позбавив носа, потім геніталій,
тоді пальців на руках і ногах,
із плином років — плечей, одного за одним,
правої ноги й лівої ноги,
спини і стегон, голови і сідниць,
а те, що відпало, розбивав на частини,
на уламки, на щебінь, на пісок.

Коли отак помирає хтось живий,
витікає багато крові за кожним ударом.

Але мармурові статуї гинуть білими
й не завжди до кінця.

Від тієї, про яку йдеться, зберігся торс,
і він — як від зусилля стримуване дихання,
бо мусить тепер
притягувати
до себе
всю красу й поважність
утраченої решти.

І це йому вдається,
це йому ще вдається,

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

У них колись мусили бути відмінності,
вогонь і вода, мали різко різнитися,
грабувати і дарувати
у пожаданні, у нападі на несхожість.
В обіймах привласнювалися і вивласнювалися
так довго,
аж у руках лишилось повітря
прозоре після відлітання блискавиць.

Одного дня відповідь з'явилася ще до питання.
Якоїсь ночі відгадали вираз очей іншого
за різновидом мовчання, у темряві.

Линяє стать, тліють таємниці,
у схожості стрічається те, що різниться,
як всі кольори у білості.

Хто з них подвоєний, а кого тут немає?
Хто усміхається усмішками двома?
Чий голос бринить на два голоси?
В чиєму потакуванні кивають?
Чиїм жестом підносять до рота ложечки?

Хто тут із кого викапаний?
Хто тут умер, а хто ще живий,
уплутаний у лінії — чиєї долоні?